

Het is een eenvoudige plaquette in het soms uitbundige, want barokke, Czernin-paleis in Praag. 'Op 1 juli 1991 tekenden vertegenwoordigers van Tsjecho-Slowakije, Bulgarije, Hongarije, Polen, Roemenië en de Sovjet-Unie in het Czernin-paleis een protocol voor de beëindiging van het verdrag voor het Warschau Pact', staat er. 'Hiermee kwam een einde aan het Sovjet-blok.'

'Meestal hang je een gedenksteen op om iets te herdenken dat is begonnen', zegt Marek Toman, diplomaat en schrijver. 'Maar hier gaat het om iets dat ten einde kwam.'

Bij de jaarlijkse eendaagse openstelling van het paleis, waarin nu het ministerie van buitenlandse zaken van Tsjechië is gehuisvest, is de plaquette niet de belangrijkste trekpleister voor het publiek. Dat is een badkamer op de tweede verdieping. Toman: 'Derde raam links vanaf de binnenplaats.' Uit dit raam maakte in 1948 Jan Masaryk een dodelijke val. Masaryk was minister van buitenlandse zaken. Hij was ook de enige niet-communistische bewindspersoon in de regering-Gottwald.

De communisten hielden het destijds op zelfmoord. Maar de politie concludeerde in 2004 na nieuw onderzoek dat Masaryk naar beneden is gegooid. 'Bezoekers zijn altijd stil en aangedaan als ze hier komen. Je kunt aan ze zien dat deze plaats iets met ze doet', zegt diplomaat Toman in de van groenige tegeltjes voorziene badkamer. Hij wijst: 'Masaryk was 61, die vensterbank kon hij niet zomaar beklimmen.'

Jan Masaryk, zoon van de eerste president van Tsjecho-Slowakije Tomáš Masaryk, kwam 71 jaar geleden om, maar in het heden spelen de Masaryks nog steeds een rol.

Bij een grote protestactie in juni in Praag tegen de huidige premier van Tsjechië, Andrej Babis, verwezen demonstranten naar het levensmotto van Tomáš Masaryk. 'Vrees niet en steel niet', zei de staatsman. Volgens de betogers is het credo van Babis: 'Schroom niet om te liegen en te stelen.'

Babis was de afgelopen maanden doeltwit van diverse demonstraties. De recentste, eind juni in het Letna-park in Praag, trok bijna 300.000 mensen. De betogers vinden dat Babis moet opstappen, omdat hij zich ten onrechte Europese subsidies heeft toegeëigend.

In de menigte was menige Europese vlag te zien. Dat is opvallend, want juist Tsjechen staan bekend om hun eurosceptis. Ze zijn van de vier Visegrad-landen het minst enthousiast over het EU-lidmaatschap van hun land.

LEVENSTANDAARD NIET HETZELFDE 'De algehele scepsis bij de Tsjechen over de politiek is overgeslagen naar de Europese Unie', constateert Christian Lassen van denktank Europeum in Praag.

Volgens zijn collega Vit Havelka spelen niet-uitgekomen verwachtingen ook een rol. 'Tsjechen dachten dat ze na tien jaar EU-lidmaatschap dezelfde levensstandaard zouden hebben als mensen in West-Europa. Nee dus. Nu denken mensen: we moeten ons eigen plan trekken en niet overnemen wat er in het Westen is bedacht.'

Na het einde van het communisme in 1989 zeiden politici dat de Tsjechen terugkeren 'naar de plek die hun toebehoort', zegt Havelka. 'Het onarmen van westerse regels en waarden zou leiden tot een even grote welvaart.' Maar de crisis in 2008 kwam hard aan. Lassen: 'Die schiep het fundament voor het gevoel dat er al een beetje was: dat het Westen landen zoals Tsjechië minderwaardig vindt, en dat er dubbele standaarden worden gehanteerd voor landen in het Westen en landen in deze regio.'

Die dubbele standaarden komen terug

De fel bekritiseerde premier Andrej Babis met jonge landgenoten op de foto in Praag

FOTO: REUTERS

EUROPA

‘Voor veel Tsjechen is “solidariteit” een bedorven woord’

De Visegrad Vier zijn met hun verzet tegen te innige Europese samenwerking een luis in de pels van de EU. Hoe kunnen we Polen, Hongarije, Tsjechië en Slowakije beter begrijpen? Deel 3 van een serie. Tsjechië en Europa: een onbeantwoorde flirt.

Zijn de Visegrad-landen een nieuwe machtsfactor in de Europese Unie? En wat verklaart hun eurokritische gedrag? Die vragen probeert het FD de komende weken te beantwoorden in de serie De Wrok van Visegrad.

20 juli
De Visegrad Vier presenteren zich als één blok, maar verschillen sterk.

27 juli
Slowakije zit op twee stoelen

3 augustus
Tsjechië en Europa: een onbeantwoorde flirt

10 augustus
Buigen of barsten in Hongarije

17 augustus
EU-geld is voor Polen geen gunst, maar een recht

24 augustus
Europa moet zich opnieuw uitvinden

in het debat over de kwaliteit van voedingsmiddelen. Wat westerse fabrikanten in Tsjechië verkopen, is van lagere kwaliteit dan wat ze in Duitsland in de schappen hebben liggen, meent menige Tsjechische consument. Havelka: 'Het algemene gevoel is dat we dezelfde prijzen als in Duitsland betalen voor producten van lagere kwaliteit. Een fles Coca-Cola die je hier koopt, ziet er hetzelfde uit als in Duitsland, maar er zit minder suiker in.'

TSJECHEN VOELEN ZICH GEËXPLOITEERD Daar komt nog een andere factor bij: Tsjechen voelen zich geëxploiteerd door multinationals. 'Ze vinden dat ze hetzelfde werk doen als hun collega's in Duitsland of Nederland, maar ze krijgen niet meer dan 40% van het Duitse salaris', vat Havelka het gevoel samen. 'Het geld dat de multinationals verdienen, stroomt vervolgens Tsjechië uit. Hier blijft niets over.'

Politicooloog Eliska Tomalova van de Karel Universiteit in Praag denkt dat de volksaard bij de Tsjechische perceptie van

“Onder het communisme was het niet toegestaan constant publiekelijk te klagen. Dus nu klagen de Tsjechen continu. Dat is hun natuur”

Jan Machacek hoofd van een aan premier Babis gelieerde denktank

de Europese Unie ook een rol speelt. 'Tsjechen zijn over het algemeen sceptisch. Ze kijken eerst naar mogelijke problemen, naar negatieve kanten. In de politiek is enthousiasme moeilijk, en scepsis makkelijk.' Presidenten als Václav Klaus en Miloš Zeman hebben met hun uiterst kritische houding het politieke debat langdurig negatief beïnvloed, denkt ze.

'Tsjechen gedragen zich altijd humeurig jegens de EU', beaamt Jan Machacek, de baas van een aan premier Babis gelieerde denktank. Hij legt een link met het verleden. 'Onder het communisme was het niet toegestaan constant publiekelijk te klagen. Dus nu klagen de Tsjechen continu. Dat is hun natuur. Ze zijn sceptisch, maar het betekent niet iets substantieels.'

Machacek gelooft niet dat de huidige politieke partijen in zijn land echt anti-Europees zijn, afgezien van de extreemrechtse SPD. 'Niemand vraagt om een referendum over een exit, iedereen beschouwt het EU-lidmaatschap als onomkeerbaar. Dat we in de EU en de Navo zitten, is het belangrijkste baken van ons bestaan.'

Senator en voormalig presidentskandidaat Pavel Fischer verklaart het gebrek aan Tsjechische liefde voor Europa uit een gebrek aan debat over de Europese samenwerking vóór de toetreding van Tsjechië tot de EU. 'In de jaren negentig ging het erom te voldoen aan de Europese standaarden. Daar was geen discussie over, het was eenrichtingsverkeer.'

'We leven gezamenlijk, maar geschieden', zegt Fischer over de relatie Tsjechië-EU. 'Maar: we hebben hier geen Matteo Salvini (de leider van de rechts-nationalistische Lega in Italië, red.). Zo slecht zijn we er hier ook niet aan toe. Als ik deelneem aan debatten, zijn mensen uiteindelijk helemaal niet zo sceptisch. Als ze het grote plaatje zien, vragen ze: "Waarom doet 'Europa' niet meer, en waarom leggen jullie het niet beter uit?" Dat speelt in veel meer lidstaten. Ik was ambassadeur

in Frankrijk, en burgers stelden daar vaak dezelfde vraag: "Waarom komen onze leiders niet bij ons om uit te leggen wat er speelt?"

De heftigheid in het politieke debat in Europa is wel toegenomen, ziet Fischer ook. 'De oorlog van symbolen en imago denderd maar door. Het sociale nut van sociale media is soms negatief. Maar zeggen dat er een kloof is tussen Oost en West, is niet geloofwaardig. Kijk naar Noord-Zuid en de discussie over begrotingsdiscipline. We voeren strijd over percepties zonder rationele analyse wat vandaag de dag eigenlijk de belangrijkste kwesties zijn.'

'HET IS EEN BEETJE ZOALS VROEGER' Jan Machacek, vóór de Fluwelens Revolutie dissident en verbonden aan de undergroundband The Plastic People of the Universe, zegt 'gedesillusioneerde' te zijn over het politieke klimaat. 'Sommige van mijn vrienden kunnen niet aanvaarden dat ik een andere mening heb dan zij. Ik dacht altijd dat democratie stond voor het hebben van verschillende meningen, en dat mensen niet over je zouden oordelen als je toevallig anders denkt.'

Hij vervolgt: 'De hele politieke strijd draait nu om goed en kwaad, waarbij mensen het antwoord op de vraag wie slecht is niet op feiten baseren maar op hun eigen interpretatie. Als voormalig dissident schokt me dat. Het is een beetje zoals vroeger.'

'Vroeger' is ook een van de redenen waarom de EU-vraag om Tsjechische solidariteit bij de opvang van migranten en vluchtelingen verkeerd viel, zegt schrijver Marek Toman. Voor veel mensen is 'solidariteit' een bedorven woord, meent hij. 'Het doet denken aan het communisme. Solidariteit betekende dat je geld moest geven aan Cuba. Dat je uranium exporteerde naar de Sovjet-Unie, zonder er iets voor terug te krijgen.'

Vit Havelka vergelijkte de pertinente weigering van de Visegrad-landen om migranten over te nemen van Griekenland en Italië met de puberteit. 'We hadden altijd braaf de normen en regels van het Westen overgenomen. Maar bij de migratiecrisis stelden de Visegrad-landen voor het eerst zelf de norm, of blokkeerden ze die. Voor het eerst sinds 1989 kon Centraal-Europa opstaan en zeggen: we willen dit niet, nu moeten jullie naar óns luisteren.'

'PRAAG IS EEN LAND OP ZICH' Die zelfverzekerdheid heeft mede te maken met de bloeiende economie, schetst de onderzoeker. 'In Tsjechië hebben mensen het idee dat het Westen nu afhankelijk van ze is, vanwege de grote rol die Tsjechische bedrijven spelen in de productieketen. We denken hoger in te kunnen zetten bij politiek overleg. Of dat een slimme strategie is, waag ik te betwijfelen.'

De stoere taal van premier Babis naar buiten toe miskent daarbij dat Tsjechië een zwaar verdeeld land is, aldus Havelka. Alleen economisch al. 'Praag is een land op zich. Er is een groot verschil tussen de hoofdstad en de rest van het land, een verschil dat veel groter is dan dat tussen Amsterdam en het platteland, of tussen München en de rest van Beieren.'

Hij vervolgt: 'Als je voordelen van de EU opsomt, noem je waarschijnlijk dat je de vrijheid hebt om te zoeken naar nieuwe mogelijkheden, en de vrijheid om te reizen. Maar dat geldt hier eigenlijk maar voor een klein deel van de samenleving. Omdat de lonen hier een stuk lager liggen dan in Duitsland, heeft een Tsjech uit een dorp buiten Praag gewoon niet het geld om in de Oostenrijkse Alpen op vakantie te gaan. Dat is alleen bereikbaar voor mensen in Praag.'

Han Dirk Hekking is algemeen verslaggever Europa van Het Financieele Dagblad

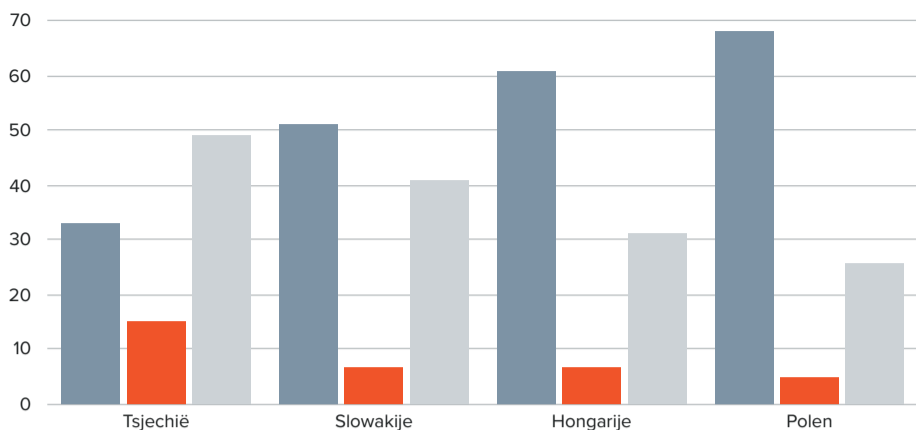
In het kort

- Polen, Hongarije, Tsjechië en Slowakije lijken — zie onder meer de blokkade van Frans Timmermans — een nieuwe machtsfactor binnen de Europese Unie.
- Maar in de praktijk zijn de Visegrad Vier minder eensgezind dan ze zich voordoen.
- De landen hebben weinig gemeen en opereren niet erg effectief binnen de EU.

EU-lidmaatschap is ...

In %

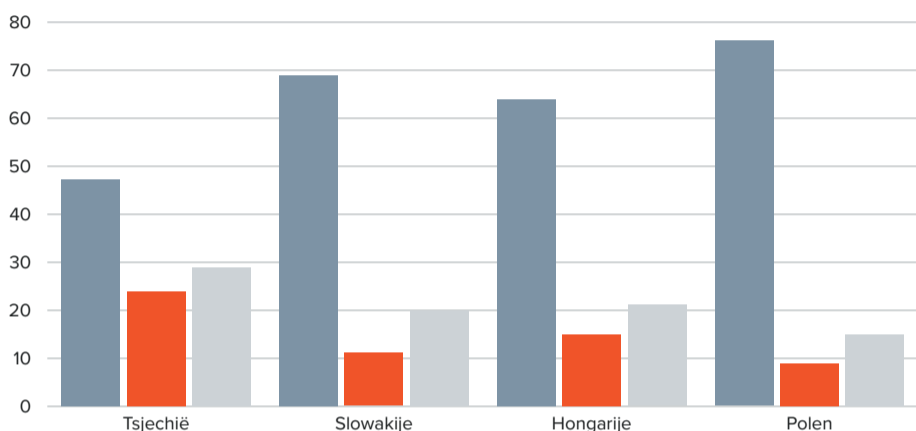
Goed Slecht Goed noch slecht

Bij een referendum voor vertrek uit de EU stem ik voor...

In %

Blijven Weggaan Weet niet

© FD | Bron: Europeum/Eurobarometer april 2019

← Vervolg van pagina 25

Cultureel is er ook verschil. Politici zoals premier Babis en president Milos Zeman, die hun stemmen voor een belangrijk deel op het platteland halen, zetten critici van de regering telkens neer als het 'Praags café', een plek 'waar mensen de hele dag intellectueel zitten te wezen en eindeloos gesprekken voeren die tot niets leiden', legt Jan Machacek uit.

Het wegzetten van critici als 'het Praagse café' riekt naar de tijd van voor 1989. Het communistisch regime schilderde dissidenten af als 'corrupte dronkaards, betaald door het Westen', zegt Marek Toman. 'Bij de omwenteling was het heel moeilijk voor mensen te accepteren dat zij gingen regeren. De kranten hadden voor de revolutie Vaclav Havel neergezet als een drugsgebruiker, een rijkeluiszootje.'

Mensen geloofden dat niet per definitie, zegt Toman. 'Maar als je onder dergelijke ideologische druk staat, kruipen zulke beelden onder je huid. En het typerende beeld van de dissident was van iemand in een Mercedes, die uit het Westen geld krijgt om niets te doen, terwijl wij elke dag

naar de fabriek moeten.'

Zelf voerde hij als student actie tijdens de Fluwelen Revolutie. Vlak daarna ging hij de regio in, en maakte naar eigen zeggen een verbijsterende ervaring mee. 'Iedereen was plotsklaps voor democratie en vrijheid! Hoe was dat mogelijk? Eerst waren al die mensen heel passief geweest; ik dacht dat ze gewoon de dagen trachten door te komen, zonder een echte wens hun leven te veranderen. Ze slikten de propaganda, deden niks. En vanaf het ene op andere moment stonden ze met vlaggen te zwaaien en te schreeuwen dat ze vrijheid willen.'

'Het communisme reduceerde volwassenen tot kinderen', redeneert Toman. 'Ze hadden weinig ruimte om zelf te beslissen. En dan was er de traditie dat de regering de prioriteiten telkens veranderde, en de moraliteit. Dus het ene moment was Joegoslavië onze beste vriend, het andere moment onze grootste vijand. En dat in een paar jaar tijd.'

In die context is de scepsis over de EU goed te begrijpen. Toman: 'Het is een ramp als je mensen leert niets en niemand te vertrouwen, en alleen op hun eigen voorbeeld laat letten. Dat kan een samenleving vernietigen.'

Een van zijn boeken heet *Lof van het opportunisme* en gaat over de plaats waar hij werkt, het Czernin-paleis. In dat werk beschrijft hij de historische gebeurtenissen in het monumentale gebouw vanuit het perspectief van het paleis zelf. De val van Masaryk, maar ook het opereren van de nazi Richard Heydrich vanuit het Czernin passeren de revue.

Afgezien van de historische feiten laat Toman het paleis lonken naar de tegenovergelegen barokke kerk van het Loreta-klooster. Ondanks het geflirt zal de ruimte tussen hen altijd blijven, beaamt de schrijver-diplomaat grinnikend.

Misschien geldt dat ook wel voor de relatie tussen Tsjechië en de Europese Unie.

'Bij de migratiecrisis kon Centraal-Europa voor het eerst sinds 1989 opstaan en zeggen: we willen dit niet, nu moeten jullie naar óns luisteren'

Vit Havelka
denktank Europeum

*Volgende week:
Buigen of barsten in Hongarije*